

THE VALUE OF SPORT IN ACADEMIC STUDENT'S OPINIONS

Viewing certain values of sport by a person is the presentation of his/her lifestyle. The fuller and more wide – ranging the person's opinion about sport culture, the better his/her participation in sport. The aim of surveys, which are presented in this document, was to collect all the information about values connected by young people with sport and to state why they participate in sport or to get to know about their visible barriers for sport activities. The surveys were conducted in 1999 among 728 students of the Institute of Physical Education and Sports in Biaia Podlaska and among 800 students of Lublin Catholic University.

СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Ольга БОРОВСЬКА

Львівський державний інститут фізичної культури

З кожним роком помітно зростає роль наукової термінології у суспільстві, а тому збільшується обсяг, який займає термінологія в лексиці, зростає її вплив на розвиток загальнонаціональної мови. Протягом останніх десятиліть спеціалізована термінологія зростає з особливою інтенсивністю. Так званий термінологічний вибух, який спостерігається майже в усіх мовах, спричинив запровадження великої кількості нових термінологічних одиниць. Особливо це помітно у мовах, що порівняно недавно підвищили свій статус, розширили сферу свого застосування і вимагають модернізації своєї лексики з метою пристосування до тієї чи іншої галузі. Це, зокрема, є характерним для української мови як державної мови країни, яка належить до європейської спільноти.

Вони риси, що виникають у термінології, не лише відбивають закономірності мовного розвитку, а й стан тієї галузі, яка нею послуговується. Оскільки термінологія зростає за допомогою різноманітних засобів словотворення, всі сучасні словотвірні засоби тією чи іншою мірою відображаються в ній. Як і загальнонаціональна мова, термінологія відображає різні сучасні тенденції та впливи, зокрема і тенденцію до "очищення" від надмірних іншомовних запозичень. Велика кількість термінологічних нововведень у мові, які становлять до 90% всіх новоутворень [1], потребує уважного мовного та звукового аналізу. Частина інтернаціональних термінів в сучасних термінологічних системах є надзвичайно високою, що підтверджується цілим рядом спеціальних досліджень. Підраховано, що в словнику Terminologia medica polyglotta (Софія, 1966), 80% становить інтернаціоналізми [2]. Проте зауважимо, що медична термінологія не є виключенням, адже вона має міцну інтернаціональну основу – латинську мову. Відомим прикладом тенденції до інтернаціоналізації в термінології в цілому є молоді термінологічні системи, розвиток яких припадає на останні десятиріччя. Як зазначають дослідники, збільшується кількість інтернаціональних термінів спостерігається в тих

підмовах, які стають надбанням всього суспільства і розвиваються на рівні міжнаціональних контактів” [3].

Термінологія з фізичної культури та спорту належить до нових пластів української мови. Процес її активного творення відбувається в останні десятиріччя. Тому проблема її інтернаціоналізації набуває особливої актуальності у зв'язку з її уніфікацією, як у межах української мови, так і на міжнаціональному рівні.

Саме тому метою нашого дослідження було проаналізувати співвідношення національних та інтернаціональних термінів і терміносполук в українській термінології з фізичної культури та спорту та окреслити шляхи її подальшого розвитку. Дослідження проводиться відповідно до теми 3.1.2 Спортивне термінознавство: проблеми української та чужоземних мов, зведеного плану науково-дослідницької роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2001 – 2005рр.

Матеріалом для дослідження було обрано “Великий тлумачний словник сучасної української мови” (Уклад. і головний ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.). Цей словник включає 170.000 слів та словосполучень та розрахований на широкий загал читачів. За своєю структурою словник є реєстрово-гніздовим. Мотивація включення слова у словник зумовлена його фактичним використанням у текстах художньої літератури, науково-популярних виданнях, масових часописах, технічній літературі та усній мові. Окрім того наводиться основна термінологія сучасної науки та техніки. Аналізований словник є єдиним однотомним тлумачним словником української мови. До нього ввійшли слова та словосполучення, які з різних причин не були представлені у тлумачних словниках раніше.

З 170.000 слів і словосполучень 850 (0,5%) належать до терміносистеми галузі фізичної культури та спорту.

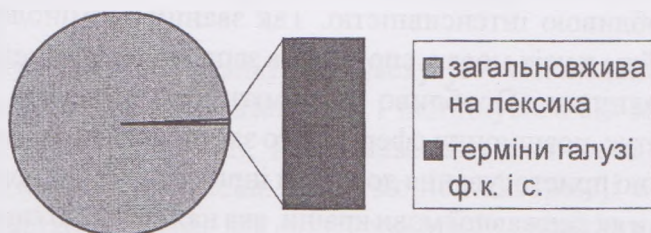

Рис.1. Співвідношення загальноживаної і спеціалізованої лексики.

Серед них 600 є інтернаціональними або запозиченими (70%), а 250 – автентичними українськими (30%).

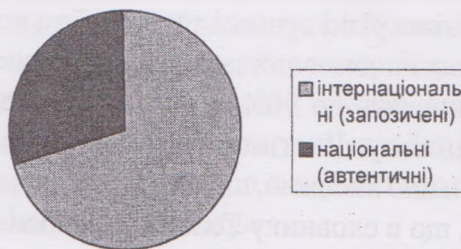

Рис.2. Співвідношення автентичних та запозичених термінів у сфері фізичної культури і спорту.

Поміж термінів іншомовного походження 143 – англійські, 53 – французькі, 32 – грецькі, 23 – латинські, 19 – німецькі, 11 – італійські, 8 – японські, 6 – перські, 4 – голландські, 2 – польські.

Попередньо нами було вивчено та проаналізовано два перекладних словники спортивних термінів, розрахованих на широке коло читачів, а саме Русско-український спортивний словарь, укладачі Н.Й. Фірсель, В.М. Калюжна, за редакцією С.І. Головащука, опублікований у 1973 році видавництвом “Здоров’я”, Німецько-російсько-український словник спортивних термінів, укладений Рожковським Ц. Й., виданий у 1997 році у Вінниці та Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові, автором якого є Сліпушко О. М, виданий у Києві у 1999 році.

Метою дослідження перекладних словників було визначення кількості іноземнонаціональних термінів та терміносполук, включених до них. Метою вивчення українського словника був попередній аналіз співвідношення етимологічного аспекту українських спортивних термінів іншомовного походження. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові, автором якого є Сліпушко О. М, налічує понад 1000 слів та словосполучень з різних галузей культури, науки, техніки, суспільного життя. Серед них спортивних термінів та терміносполук – 131. З них 55 – англійські: баскетбол, батерфляй, бейсбол, брейк, бутси, ватер-поло, велобол, велодром, гандикап, гол, голкіпер, гольф, джеб, директ, допінг, драйв, еспандер, каное, крикет, крокет, крос, кросинг, лідер, матч, нокаут, нокдаун, лінг-понг, поло, рекорд, рефері, ринг, слайд, спідвей, спорт, спринт, стаєр, теніс, форвард, чемпіон (42%); 30 – французькі: бал, батман, батут, блокаж, волювання, волан, гантель, ескадрон, команда, партнер, пат, приз, ракетка, тур, тура, туризм, туше (13%); 17 – грецькі: агоністика, акробат, атлет, гімнастика, дискваліфікація, ритміка, стадіон (13%); 5 – німецькі: блицтурнір, рапіра, турнір, шпагат (4%); 4 – перські: мат, ферзь, шах, шахи (3%); 3 – італійські: фіаско, фінал, фора (2%); 3 – латинські: арена, позиція, юніор (2%); 3 – голандські: банка, вимпел, яхта (2%); 2 – японські: джіу-джитсу, дзюдо (1,5%); 2 – індійські: йога, йоготерапія (1,5%); та по одному – португальське: самбо іспанське: естаблетья, норвезьке: слалом, шведське: бум, ескімоське: каяк, китайське: гонг, іранське: дервіза (менше 1%).

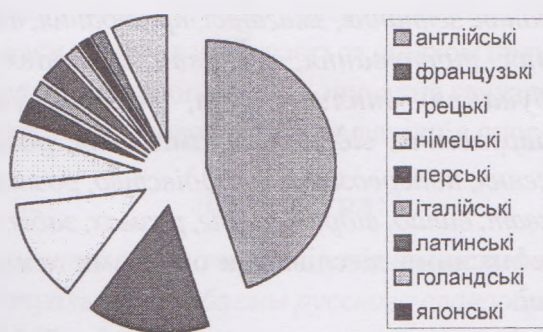

Рис.3. Співвідношення іншомовних термінів сфери фізичної культури і спорту.

Варто зазначити, що більша частина спортивних термінів іншомовного походження є інтернаціоналізмами. Високий відсоток (55%) англійських та французьких термінів зумовлений тим, що Англія та Франція були батьківщиною багатьох видів спорту (футбол, крикет, теніс, більярд та ін.), і їх терміни поширилися разом з іншомовними поняттями [4].

У цій статті ми детальніше зупинимося на аналізі автентичних термінів та терміносполук. У проаналізованій вибірці національних термінів виявлено: іменників – 30, прикметників – 23, прислівників – 7, числівників – 2, термінологічних термінів – 32.

Як відомо, за рахунок внутрішніх ресурсів мови науково-технічні терміни створюються, як правило, п'ятьма основними способами [5]:

1. Надання наявним словам нових значень.
2. Модифікація (побудова нових термінів за допомогою деривативних афіксів).
3. Складання основ терміноелементів.
4. Утворення термінологічних сполучень.
5. Утворення абревіатур.

На нашу думку, одним із основних шляхів поповнення терміносистеми галузі фізичної культури та спорту автентичними терміноелементами є термінологізація загальноновживаної лексики. Термінологізації загальноновживаних слів відбувалася двома шляхами: 1) слово зберігало в загальній мові своє первісне значення і його термінологізація здійснювалася шляхом збагачення семантики в межах означуваного ним об'єкту та в процесі пізнання (*магазин, обруч, паличка, переверот, поле, час, клітка, кільце, кормило, жолобок*); 2) слово набувало термінологічного значення шляхом його метафоричного вживання, переносячи назву з одного предмета на інший за подібністю (*кінь, козел, вилка, груша, мушка, молот, міст, піраміда, свічка, зірка, стінка, лист, ластівка, дуга, ножиці, петля, яблучко*), або за функцією (*щит, капітан, ланка, лінія, база*). У такому випадку між терміном і загальноновживаним словом існує подвійна залежність: загальноновживане слово набуває нового значення, образного, переносного. Згодом його значення може змінитися і не нагадувати первісного значення загальнолітературної мови.

Частина термінів створені шляхом побудови нових слів, які відповідають, зазвичай, традиційним зразкам словотвору та використовують його загальнономовні засоби. В сучасній українській мові спортивні терміни утворюються шляхом афіксального (здебільшого суфіксація) та безафіксного словотвору, а також складанням основ. Велику частину спортивних термінів утворено шляхом афіксального словотвору (суфіксальний, префіксальний та комбінований префіксально-суфіксальний способи), продуктивність яких пояснюється широким використанням автентичних засобів [6]. Наприклад: *плавання, кидання, підкидання, згинання, змагання, присідання, відбивання, крокування, дотискання, пілотування, тренування, веслування, травмування, групування, підплигування, випробування, виплигування, перегрупування, заволодіння, прошовхування, перенапруження, відхилення, зміщення, розслаблення, зміцнення, співвідношення, присудження, попередження, суддівство, розніжка, розминка, розбіг, перехід, переверот, перехват, випад, відрив, розбіг, розмах, забіг, тощо*. Певну частину термінів утворено безпрефіксними дієслівними основами *жим, вис, хват, хан, маз, мах, грач, літ, біг та інші*.

Частина інших термінів утворено складанням основ терміноелементів українського походження, наприклад: *воднолижний, гірськолижний, двовесловий, єдиноборство, списометальник, скелелазіння, скелелаз, двоборство, п'ятиборство, чотиривесловий, десятиборство, шестивесловий*; а також автентичної й запозиченої основ, наприклад: *важкоатлет, військово-спортивний, контрудар, контрнаступ, легкоатлет, лижоролер, особисто-командний, стометрівка, фізвиховання, фіззарядка, фізкультурно-оздоровчий*.

Наш аналіз виявив, що ще одним продуктивним шляхом збагачення спортивної термінології є творення термінологічних сполучень. У аналізованому словнику було виявлено 32 терміносполуки автентичного походження, що відносяться до галузі фізичної культури та спорту, наведемо для прикладу деякі з них: *візйна модель, вільний*

удар, вільні вправи, водне поло, водні лижі, збірна команда, кінний спорт, кроком руш, малий теніс, нижній м'яч, одинадцятиметровий удар, різаний удар, сухий рахунок, важка фігура, легка фігура.

Підкреслимо також, що в сучасній українській спортивній лексиці функціонує значна кількість абревіатур: НОК (Національний олімпійський комітет), МОК (Міжнародний олімпійський комітет), СКА (Спортивний клуб армії), ДЮСШ (дитячо-юнацька спортивна школа). Зауважимо, що цей спосіб творення нових термінів був особливо поширений у радянський період.

Незважаючи на те, що явище синонімії не є бажаним в термінології [7], часто поряд з термінами інтернаціональними чи запозиченими функціонують автентичні українські терміни, які є абсолютними синонімами (повністю збігаються за значенням, тобто не різняться ні відтінками значень, ні емоційним забарвленням, ні сполучуваністю) в словнику подаються через кому. Наприклад: гандбол – ручний м'яч, перекладина – шпалерчина, голкіпер – воротар, форвард – нападник, лижний спорт – лецетарський спорт, пенальті – штрафний удар, пас – передача, офсайд – поза грою, ватерполо – водне поло, бек – захисник, акт – дія, акумулювання – накопичення, відпарити – випарити, бодібилдінг – культуризм, атлет – спортсмен, ярус – ряд, тайм-аут – перерва, намет – намет, спринт – біг на короткі дистанції та інші. Вважаємо, що запозичення термінів і виправдані тоді, коли їх не можна замінити словами рідної мови, а також ті, які мають лише неповні синоніми в даній мові і вносять у поняття, котре передають, необхідний уточнюючий відтінок. Надмірна кількість запозичень веде до ускладнення поняття інформації та її змісту.

Потрібно підкреслити, що творення спортивних термінів автентичними засобами в українській мові проходить відповідно до закономірностей та правил українського словотвору. Нове термінологічне значення пов'язане з основним лексичним значенням слова на базі якого воно виникло.

Загалом зазначимо, що в українській термінології з фізичної культури та спорту переважає значне переважання інтернаціональних та запозичених термінів порівняно до національних, цифрове співвідношення становить 70% до 30%. Переважання основної маси термінів відбувається шляхом прямого запозичення з інших мов без змін у вживанні. Для нормального функціонування галузевої терміносистеми варто звернути чималого уваги з боку мовознавців та фахівців спорту.

Література:

1. Савицька Г.Я. Частеречные типы терминологических словообразовательных гнезд // Актуальные проблемы русского словообразования: Сб. науч. ст. – Харьков, 1985. – С.236 – 240.
2. Тараненко Л.Б. Экстралингвистическая обусловленность лингвистических процессов в терминологии // Отраслевая терминология и ее экстралингвистическая обусловленность. – Воронеж, 1986. – С. 3 – 14.
3. Баранська О.В. Словник спортивних термінів як відображення інтернаціональних витоків української спортивної термінології // Сборник научных трудов по лексикографии. Учреждение образования. – Гродненский гос.ун.-информ. Бюлж Куделько. – Харьковское лексикографическое общество. – Гродно. – 2000. – С. 129 – 131.
4. Даниш А.С., Бабик Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичний та лексикографічний аспекти / К.: Вид. дім "KM Academia", 2000. – 218 с.

6. Паночко М.М. Украинская спортивная лексика: Дис. канд. филол. наук: 10.02.02. – Москва, 1978. – 157с.
7. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник. – К.: Академія, 2000. – 368 с.

THE CORRELATION OF NATIONAL AND INTERNATIONAL TERMS IN UKRAINIAN TERMINOLOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

Olha BOROVSKA

L'viv State Institute of Physical Culture

The article deals with the problem of forming and functioning of Ukrainian sporting terms. It has been determined the correlation between terms of international and national origin. 70% of them are international and 30% are national. The main ways of national terms forming have been discribed.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СПОРТУ І ПОЛІТИКИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Олексій ЛЕВЧЕНКО, Сергій ПРИЗ, Володимир АШАНІН,
Володимир КУДІНЕНКО

Харківська державна академія фізичної культури.

Роберт Д. РОДРІГЕС

Канзаський університет, США

Інтерес до проблеми діалектичної взаємодії спорту та політики набуває особливої актуальності на пострадянському просторі з початку 90-х років.

Останнім часом вона посідає помітне місце в дослідженнях харківських вчених з академії фізичної культури. Досить згадати численні публікації, створення тимчасового творчого колективу із залученням до нього зарубіжних дослідників, соціологів Харківського національного університету, спеціалістів з математичної статистики, спортивної метрології тощо. Така чутливість до цієї нової на просторі СНД теми не випадкова.

Як важливе суспільне явище спорт, всупереч ідеалістичній формулі П. Кубертена, просто не здатний відмежуватись китайською стіною від соціально-економічного та політичного життя. Видатні вітчизняні дослідники В. Платонов і С. Гуськов, які у книзі "Олімпійський спорт" вперше порушили сучасні проблеми взаємозв'язків політики та спорту, довели це й своїм історичним екскурсом.

Можна з певною долею умовності побудувати криву, що показує еволюцію цієї взаємозалежності. У післявоєнні десятиріччя крива набуває експоненціальний вигляд, а названа взаємодія невпинно розростається. Адже фізична культура та спорт